

Багато пишеться про те, як слід і як не слід (чи треба і чи не треба) перекладати поезію, багато точиться суперечок про те, як перекладати художні сучасні й класичні твори. Але в серйозних дискусіях майже не приділяється уваги такому жанру художньої літератури, як детектив. А саме детективні романи й оповідання виходять у нас набагато більшими тиражами, ніж твори зарубіжних класиків. Це свідчить про неослабний інтерес до них читачів, особливо молоді. Не будемо вдаватися до оцінок цього жанру. Зауважимо лише, що спеціалісти з зарубіжної літератури давно перестали ставитися до детективу зверхньо чи зневажливо. Високі тиражі й висока «читабельність» безумовно вимагають і високої культури мови цих творів, зокрема перекладних. Велика перекладацька робота, яка ведеться в нашій республіці, заслуговує схвалення. Чимало зарубіжних детективів перекладаються з мови оригіналу — і це добре. Переклади сприяють розвиткові літературної мови. А проте рівень перекладу таких творів українською мовою далеко не завжди можна вважати задовільним.

Звичайно, мова, якою здійснюється переклад, повинна відповідати не тільки літературним, зокрема стилістичним, нормам, але й нормальному світосприйняттю; лексеми, дібрані перекладачем, мають чітко називати реалії, а не заплутувати читача, викликаючи здивування, непевність, а то й роздратування. Невиправдане використання рідковживаних слів, архаїзмів, діалектизмів аж ніяк не сприяє чіткості й прозорості стилю.

Читаючи перекладні детективи, часом дивуєшся: чому перекладачі ніби навмисне обминають загальноживані слова української мови. Читач при цьому раз у раз спотикається, як на кам'яній стежці. І здебільшого винуватцем цього він вважатиме не перекладача, а саме мову. Ознайомлення з українською мовою кількох детективних творів (Сватоплук Зламани. Таємнича постать за лаштунками. — К., 1987, пер. з чеської, А. Гуляшки; Спляча красуня. — К., 1987, пер. з болгарської, Е. Данієм; Тиждень для агента. — К., 1987, пер. з польської) показує, що недосконалість перекладів виявляється в двох планах: викривлення ситуації (нехай і не в головній дії) і затемнення змісту в окремих епізодах.

Як інакше можна розцінити, наприклад, прагнення героїв одного твору розвести *вогнище в будинку*: «...інженер згадав про вогнище у передпокої дачі» («Таємнича постать за лаштунками»). Згадка про вогнище в будинку не випадкова, бо далі перекладач «уточнює»: «...від самого вівторка мріяв про вогнище у передпокої дачі, де запалає бодай оберемок прихапцем набраного хмизу, й вони з Геленою посідають уперше під власним дахом». У читача складається враження, що вогнище буде розведене не в грубі, чи каміні, а просто на підлозі в дачному будиночку. Звичайно, лексема *вогнище*, першим своїм значенням має «купа дров, хмизу і т. ін., що горить», але здебільшого це слово асоціюється з його синонімом *багаття* на означення вогнища, розведеного на землі, поза будівлею. Отже, в даному випадку перекладачеві слід було б уточнити, де це вогнище розводиться (очевидно в каміні), або замінити його словом *вогонь* (у грубах, печах, камінах звичайно йдеться про вогонь) і побудувати переклад так, щоб не виникало двозначності. Слово *хвильний* в українській мові має прямі значення — «з хвилями, хвилястий» і переносне — «хвилюючий». Тому в реченні «Через двадцять хвилин усі почували себе ніби учасниками хвильної гри», воно, хоч начебто й правомірне, але в сполученні з словом *гра* затемнює зміст. Незрозуміло, що то була за гра — «пов'язана з хвилями» чи «хвилююча». Мабуть, недоречно вжито й сполучення *гачки статті* у фразі: «Тепер Мареш комірникує у радліцькій крамниці «Молоко» біля вокзалу Прага-Сміхов, а його молода рятується від гачків статті про дармоїдство у хімчистці на Сталевій вулиці». Якщо слово *гачки* стилістично обігрується, треба показати це виразніше, або зовсім уникнути цього мовного образу.

Відомо, які труднощі викликає переклад фразеологізмів. Буквальний переклад їх пов'язаний часто з комічними ситуаціями. «Я не дозволю ні за що, ні про що пришивати собі щось таке, що й на голову не налазить». Химерні словесні шукання перекладача заважають

сприймати текст, стежити за розвитком подій. Напр.: «Вона озирнулась на вікна та двері, немовби чекала, що звідти з'явиться вбивця, щоб усмертити її». Хіба в українській мові так мало синонімів, щоб вигадувати подібні новотвори? А як розшифрувати стан героя, який *не здавався ні заглибленим у себе, ні скупченим*? Може, він не був зосереджений? Але це може... А насправді? Без Словника не обійтися. І знов читач спіткнувся, бо *скупчений* у значенні «зосереджений» кваліфікується у Словнику як рідковживане.

Перекладач виявляє свої уподобання щодо ряду слів і словосполучень, до речі, не кращих варіантів і не точних за змістом у даному контексті. Так, в універмагах там чомусь працюють *крамарки*, а не *жінки-продавці*. *Крамар*, *крамарка* в українській мові — це людина, що займається приватною торгівлею як професією. Якби в прикладі йшлося про маленьку приватну крамничку, то слово *крамарка* могло бути на місці. Але в універмагах, і в соціалістичних, і в капіталістичних країнах, працюють наймані *продавці*. І така неточність з крамарками дратує читача. Адже, крім усього, треба відчувати сучасність. Хіба можна сьогодні сказати «*Крамарки Київського універмагу «Україна»*»? У творі *маляри* всюди заступають *художників*. І хоч, знов-таки, *маляр* слово цілком законне й синонімічне слову *художник*, не треба пояснювати, що стилістичне вживання його має свою специфіку, тим більше, що друге значення його пов'язується з робітником, який фарбує приміщення, будови. Описуючи, як співробітник карного розшуку, художник, відтворює за свідченням очевидців портрет злочинця, перекладач обирає замість відомого слова *ескіз* менш відоме й маловживане слово *шкіц*: «*Маляр стер губкою частину обрису і підправив шкіц, який порадив залізничник*».

Саме з погляду сучасності варто зупинитися на вживанні слів *торбина*, *торбинка* та *сумка*, *сумочка*. Словник української мови подає їх як рівноправні. Але тлумачення вказують і на різницю. *Торбина*, *торбинка* — це вид мішечка (до речі, й ілюстрації до них маємо з творів дореволюційних письменників або тих, що стосуються давніших часів). Звичайно, і сучасний виріб з тканини з ручками теж цілком можна називати торбиною, чи торбинкою. Але зроблений з шкіри чи її замітника, з різними застібками, «блискавками», твердими ручками, чи мініатюрний жіночий — для грошей, документів тощо — торбиною не назвеш. Все-таки це *сумка*, *сумочка*. Про це свідчить і стаття *сумка* у Словнику. Героїні ж у названих творах ходять тільки з *господарськими торбинами*. Дивна одноманітність.

Самі ж професіонали-детективи, як правило, чомусь *виловлюють* з кишені службове посвідчення або *гаман* з *документами*, а не *виймають* його. Певно, звикли ловити злочинців... Люди в цих творах охочіше *беруться сходами вгору*, а не *йдуть*, *біжать* і под., а двері *стоять отвором* і т. ін. Наводити такі приклади можна було б і далі. Звичайно, кожний автор і перекладач може урізноманітнювати виклад, і таке бажання цілком зрозуміле. Але здійснювати його треба не за рахунок таких рідкісних слів, яких без словника зрозуміє небагато читачів. Тим більше, що ними зовсім не передається мовний колорит оригіналу.

Хоч і різні причини подібного добору слів у перекладних детективах — поспіх, недостатнє знання мови, тенденція, — вони не сприяють дальшому унормуванню української літературної мови, навпаки, розхитують її стилістичні норми, ведуть до розхристаності, нерозуміння, відбивають смак до художнього українського слова.